

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-5>

УДК 330.59-047.44(477-22)

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

THEORETICAL AND APPLIED ASPECTS OF IMPROVING THE QUALITY OF LIFE OF THE RURAL POPULATION OF UKRAINE

Махсма Марія Борисівнадоктор економічних наук, доцент,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9836-7438>**Makhsma Mariia**

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

У статті досліджено сучасний стан та перспективи підвищення якості життя сільського населення України. У зв'язку комплексністю та масштабністю зазначеної категорії, оцінювання якості життя населення сільських територій зведено до аналізу тенденцій у статистичних показниках, що відображають матеріальний добробут, демографічний розвиток, стан ринку праці та зайнятості та інших. Встановлено, що проблема відставання якості життя населення сільських територій має загальноєвропейський характер. В Україні зазначена проблема стоїть ще гостріше, оскільки ускладнюється тотально низьким рівнем життя всього населення. Низька якість життя сільського населення підтверджується нижчим рівнем зайнятості й отримуваних доходів; більшим поширенням бідності тощо. Наслідками таких тенденцій стали погіршення демографічної ситуації та несприятливі міграційні процеси у сільській місцевості. Актуальними заходами підвищення якості життя селян мають стати забезпечення їх зайнятості, підвищення рівня їх доходів, посилення соціального захисту вразливих верств, поліпшення умов життя та праці у сільській місцевості.

Ключові слова: якість життя, зайнятість, ринок праці, людський розвиток, сільське населення.

The article investigates the current state and prospects for improving the quality of life of the rural population of Ukraine. The relevance of this topic is due to the low level and quality of life of the rural population. The aim of the article is analytical assesment of the actual quality of life of the rural population and identify measures aimed at reducing the gap in the quality of life in rural areas and cities. Due to the complexity and scale of this category, the assessment of the quality of life of the rural population is reduced to the analysis of trends in statistical indicators that reflect material well-being, demographic development, labor market and employment and others. It is established that the problem of lagging behind the quality of life of the population of rural areas has global and European nature. In Ukraine, this problem is even more acute, as it is complicated by the totally low standard of living of the entire population. The low quality of life of the rural population is confirmed by such indicators as: lower levels of employment and economic activity, lower levels of income, including wages, higher food costs, greater poverty, limited access to health care, poorer self-esteem wealth and health compared to the city. Negative tendencies can be traced in almost all studied indicators. The consequences of such trends have been the deterioration of the demographic situation, which is reflected in declining birth rates, rising mortality rates, lower life expectancy and unfavorable migration processes in rural areas, which lead to a steady decline in the number of peasants. Relevant measures of improving of the quality of life of the rural population of Ukraine should be to ensure employment of the rural population, increase its income, ensure the targeting and flexibility of social protection of vulnerable groups of population, improve living and working conditions in rural areas and others. Important, in this context, is the revival of the Ukrainian countryside on a qualitatively new, innovative basis. This will be the subject of our further scientific work and research.

Keywords: quality of life, employment, labor market, human development, rural population.

Постановка проблеми. Сучасний етап цивілізаційного поступу орієнтований на забезпечення сталого і збалансованого розвитку економіки, екології та суспільства. У міжнародних нормативно-правових документах задекларовано найважливіші цілі та пріоритети досягнення сталості цього розвитку [1]. Одним з найважливіших з них проголошено забезпечення підвищення рівня та якості життя населення в країнах світу, спрямованого на розширення можливостей населення та надання йому рівних умов доступу до цивілізаційних благ для задоволення його матеріальних та духовних потреб незалежно від расової приналежності, статі, віку чи місця проживання. В Україні, в цьому контексті, особливо гостро стоїть проблема нерівності у якості життя населення залежно від типу поселення. Якість життя сільського населення (ЯЖСН) нині відчутно відстає від якості життя населення міст. В цьому зв'язку, дослідження теоретичних та практичних аспектів ЯЖСН й визначення перспектив її підвищення набувають особливої актуальності у світлі досягнення цілей сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень. Категорію «якість життя» одним з перших застосував Дж. Гелбрейт при дослідженні постіндустріального етапу розвитку суспільства. Загалом же, у другій половині минулого століття дана категорія досить часто ототожнювалася з категорією «рівень життя». Для порівняння країн світу за рівнем та якістю життя з 1990 р. Програмою ООН було започатковано вимірювання інтегрального показника – Індексу розвитку людського потенціалу (ІРЛП), який нині публікуються у щорічних доповідях комісії ООН про людський розвиток. Спочатку (ІРЛП) поєднував у собі три показника найважливіших аспектів життя населення: ВВП на душу населення, тривалість життя та кількість років навчання. Вдосконалення методики привело до включення до ІРЛП індексів гендерної рівності, нерівності, розвитку та індексу багатомірної бідності. В доповіді про людський розвиток за 2020 р. подано експериментальний індекс людського розвитку скоригований з урахуванням планетарного навантаження [2].

В контексті дослідження якості життя заслуговують на увагу міжнародний індекс стандартів якості життя (International Living's Quality of Life Index), обчислюваний по 192 країнах за 9-ма аспектами людського розвитку: вартістю життя, культурою, економікою, навколишнім середовищем, свободою та іншими показниками та Індекс якості життя (Quality of Life

Indices) який враховує індекси купівельної спроможності, забруднення, співвідношення цін на житло та дохід, витрат на життя, безпеку, охорону здоров'я, час руху транспортних поїздок та кліматичний індекс, за яким рейтингується 80 країн світу [4].

Загалом зауважимо, що серед науковців немає одностайності щодо визначення категорії «якість життя» (ЯЖ). Деякі вчені визначаючи сутність ЯЖ акцентують увагу на якості населення, якості діяльності та якості середовища. На думку інших ЯЖ відбивається у добробуті населення, якості суспільних послуг, безпечному і комфортному середовищі [3, с. 411].

Актуальною є проблема забезпечення якості життя і, зокрема, якості життя населення сільських територій у Європейському Союзі, про що свідчать численні дослідження даної проблематики науковців. В цьому контексті заслуговують на увагу розробки Л. Дагостіні та А. Фантіні, які обґрунтовують доцільність розмежування показників Індексу якості умов життя (IQLC) та індексу якості життя (IQOL) при визначенні якості життя фермерів [5]. Індекси розраховувалися комбінуванням часткових показників декількох аспектів у соціальному, екологічному та економічному вимірах. Погоджуємося, що таке розмежування допоможе обґрунтувати адекватні програми розвитку фермерських господарств залежно від специфіки їх проблем.

На низькій якості життя населення сільських районів Чехії зауважує Дж. Бернард, підкреслюючи, що воно має значно менші можливості задоволення матеріальних і духовних потреб (зокрема, пошуку роботи, купівлі споживчих товарів та отриманні послуг з охорони здоров'я) [6]. Дж. Бернард відмітив істотну диференціацію ЯЖ між населеними пунктами, наголосив на тому, що сільські райони, це місця, де населення стикається з більшими труднощами у задоволенні своїх потреб потребує відповідних заходів щодо усунення цих труднощів.

Результати опитування учнів та їх батьків 20 шкіл у місцевості Кірікале у Туреччині показали, що у сільських районах спостерігаються гірші показники стану здоров'я, більше психологічних негараздів і, в цілому, нижча якість життя. Вчені наголошують, що зазначене зумовлює негативний психологічний стан селян Туреччини [7].

Порівняльний аналіз ЯЖН сільських територій та ЯЖН міст у країнах ЄС у своїх дослідженнях здійснили Б. Бокк, К. Ковакс, М. Шак-

сміт, Д. Грей, І. Фарінгтон, М. Мігелі, Н. Свейн, Дж. Бернард та багато інші [8; 9]. В зазначених працях зацентровано увагу на проблемі нижчого рівня та якості життя сільського населення порівняно з якістю життя у містах, що зумовлено їх краще розвинутою соціальною, побутовою та культурною інфраструктурою.

Аналіз цих та багатьох інших досліджень свідчить, що відставання якості життя сільського населення порівняно з міським, є світовою та загальноєвропейською проблемою. Як уже зазначалося, в Україні проблема низької ЯЖСН, через загалом низький рівень життя, ще актуальніша. Дослідженню різних аспектів даної проблема присвячені праці відомих українських науковців, дослідників соціально-трудової сфери: А. Колота, І. Петрової, Г. Лопушняк, М. Притули, М. Махсми та інших [3; 10; 11; 12].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас тлумачення категорії ЯЖСН українськими вченими залишається дискусійним і потребує подальшого опрацювання, зокрема, в частині дослідження якості життя сільського населення. Деякі дослідники переконані, що ЯЖСН відображає чотири сфери: економічну, демографічну, екологічну та освітянську [3, с. 411–412]. Визнаючи важливість вказаних показників зауважимо, що такого їх набору не достатньо, оскільки вони не відображають усієї специфіки сільських територій та способу життя, яка має бути врахована при вимірюванні ЯЖСН.

На нашу думку, найважливішими аспектами оцінювання рівня та ЯЖСН є: демографічний розвиток, стан ринку праці, соціальне середовище, майновий стан та умови проживання, які конкретизовано у 48 статистичних показниках, обраних у регіональному розрізі (методологічний підхід та результати оцінки опубліковані у роботах [12; 13]). Разом з тим, масштабні та різновекторні зміни багатьох аспектів життя людини, зумовили зміщення акценту дослідження на якість життя. Остання окрім об'єктивних показників рівня життя має відображати й суб'єктивну оцінку населенням свого добробуту, безпеки, і, в цілому, його задоволеності життям. Зважаючи на комплексність та багаторівневість зазначеної категорії, та обмеженість обсягу статті, що не дозволяє ґрунтовно висвітлити масштабні та різновекторні зрушення в усіх її аспектах, оцінювання ЯЖСН зведено до аналізу тенденцій у зайнятості та ринку праці, матеріальному добробуті, демографічному стані, доступі до медичних послуг та інших.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналітична оцінка сучасного стану якості життя населення сільських територій України та окреслення напрямів щодо її підвищення в контексті забезпечення сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загалом населення сільських територій містить меншу частину у загальній структурі народонаселення світу (44%). У економічно розвинутих країнах питома вага селян ще менша. Так, у ЄС у сільській місцевості мешкає лише 27% населення. Водночас, у деяких країнах Європейського Союзу частка сільського населення вища за середній рівень (Польща – 40%), у інших – менша (Німеччина – 23%) (табл. 1). Слід зазначити, що загалом спостерігається скорочення частки сільського населення, частки зайнятості у аграрному секторі й частки створеної в секторі ВДВ. Попри те, що основною галуззю економіки на сільських територіях залишається сільське господарство, чітко простежується закономірність зменшення зайнятості та частки валової доданої вартості (ВДВ) сільського господарства, створеної у цій галузі. Особливо зазначене характерно для країн високого рівня економічного розвитку. Так, економіки США та Німеччини у 2020 р. продемонстрували співвідношення зайнятості у сільському господарстві та частки ВДВ сільського господарства відповідно 1 й 0,9% та 1 й 0,7%. Водночас, у переважній частині країн світу питома вага сільського населення та його зайнятості у агросекторі залишаються істотними. До таких країн належить і Україна.

Так, в Україні частка сільського населення на 5% більша за середнє значення по Європейському Союзу (30 проти 25%). Висока частка ВДВ створеної у аграрному секторі у загальному обсязі ВВП, яка сягає 9,3% пояснюється сприятливими для ведення сільського господарства географічними та природно-кліматичними умовами, зосередженням на території країни істотної частки родючих ґрунтів чорноземів.

Слід зауважити, що ЯЖН в Україні істотно поступається економічно розвиненим європейським країнам та США. Помітною є й значна диференціацію зазначеного показника в середині країни в регіональному розрізі та в залежності від типу поселення, зокрема, у сільській місцевості він істотно відстає від аналогічного показника у містах.

Як відомо, багато в чому ЯЖСН визначається отримуваними доходами, до яких нале-

Таблиця 1

**Індикатори частки сільського населення, зайнятості та ВДВ
сільського господарства у деяких країнах світу у 2018–2020 рр., %**

Країни	Частка сільського населення		Частка зайнятих у сільському господарстві		ВДВ сільського господарства у ВВП	
	2018	2020	2018	2019	2018	2020
Аргентина	8	8	9	9	6,1	5,9
Білорусь	21	21	10	11	6,4	6,8
Болгарія	25	24	7	7	3,6	3,5
Бразилія	13	13	9	9	4,4	5,9
Італія	30	29	4	4	1,9	2,0
Китай	41	39	27	25	7,2	7,7
Молдова	57	57	32	21	10,1	9,6
Німеччина	25	23	1	1	0,8	0,7
Польща	40	40	10	9	2,1	2,5
США	18	17	1	1	0,9	0,9
Туреччина	25	24	19	18	5,8	6,7
Україна	31	30	15	14	10,1	9,3
Європейський Союз	24	25	4	4	1,5	1,7
Світ	45	44	28	27	3,4	4,3

Джерело: [14]

жать оплата праці, пенсії, кошти, виручені від реалізації продукції особистого підсобного господарства (ОПГ) та інші надходження. Грошові доходи та витрати сільського населення протягом 2013–2020 рр. постійно відставали від рівня доходів населення міст. У 2020 р. цей розрив складав 17%. Сільські домогосподарства отримували на місяць в середньому на 2074 грн менше грошових коштів ніж міські (табл. 2). Розрив у сукупних ресурсах складає 10%. Попри позитивну тенденцію сталого

збільшення доходів селян поліпшення їхнього матеріального добробуту відбувається повільно. Значно відстає рівень заробітної плати сільських мешканців від рівня зарплати містян. І хоча розрив у рівнях оплати праці у селі і місті скорочується, у 2020 р. це відставання залишалося на рівні 35%.

Не на користь високої якості життя на селі свідчить істотна частка населення з грошовими доходами нижче фактичного прожиткового мінімуму. Так, майже половина домо-

Таблиця 2

**Показники грошових доходів та сукупних ресурсів населення України у 2013–2020 рр.
(у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн)**

Показники	2013		2018		2020		2020 до 2013, %	
	місто	село	місто	село	місто	село	місто	село
Грошові доходи	4309,38	3487,63	9376,23	7929,53	12341,65	10267,03	286,4	294,4
в т. ч. оплата праці	2595,06	1510,23	6101,39	3925,13	8168,26	5314,86	314,8	351,9
Сукупні ресурси	4628,27	4114,06	10121,48	9455,19	12805,78	11651,08	276,7	283,2
в т. ч. вартість спожитої продукції з ОПГ	63,25	430,9	113,84	910,34	105,15	1037,44	166,7	241,2
Частка населення із грошовими доходами нижче фактичного прожиткового мінімуму, %	49,5	50,5	57,6	48,4	61,7	45,7	124,6	90,5

Джерело: розраховано автором за [15, с. 231, 326]

господарств (45,7%) у сільській місцевості залишається бідними.

Важливим показником ЯЖН є самооцінка населенням свого добробуту, якості та доступності послуг організацій соціально-побутової інфраструктури. Слід зазначити, що протягом аналізованого періоду спостерігається нижчий рівень самооцінки селянами якості свого життя, що проявляється у переважанні частки сільських домогосподарств, що постійно відмовлялися собі у всьому, окрім харчування порівняно з міськими. Якщо питома вага останніх у 2020 р. складала 35,3%, то серед сільських домогосподарств таких було 39,3% (табл. 3). Нижчою є й оцінка селянами стану свого здоров'я й доступі до послуг сфери охорони здоров'я. Як поганий оцінили стан свого здоров'я 11,2% сільських мешканців. Кожне п'яте опитане домогосподарство зазначило, що не змогло отримати медичну допомогу, коли цього потребував хтось з його членів. Істотними проблемами медичної сфери у сільській місцевості є нестача лікарів та недоступність медичних послуг через їх високі ціни. Більш ніж третина сільських домогосподарств вказали на це. У місті дані проблеми також існують, проте вони менше виражені. Низька якість медичного обслуговування селян спричинена занепадом сфери охорони здоров'я, що проявляється у зменшенні кількості сільських лікарень та ФАПів, гострому кадровому дефіциті функціонуючих медичних закладів.

Низький рівень грошових доходів та низька самооцінка сільським населенням якості життя значною мірою пов'язана з негативними процесами ринку праці сільських територій, які проявляються у зменшенні робочої сили, скороченні зайнятості та зростанні безробіття у сільській місцевості. Так, за аналізований період сільська робоча сила скоротилася на

1,4 млн. осіб і склала у 2020 р. 5504,8 тис. осіб. (табл. 4). Скорочення робочої сили відбулося за рахунок зменшення чисельності зайнятого населення, яке за аналізований період скоротилося майже на чверть і склало 4931,6 тис. осіб. Натомість безробіття у сільській місцевості прогресує і зросло за аналізований період до 573,2 тис. осіб. Загалом же негативними характеристиками аграрного ринку праці є нижчі рівні економічної активності й зайнятості та вищий рівень безробіття порівняно з аналогічними показниками у містах.

Розбалансованість та неефективність функціонування ринку праці на сільських територіях, дедалі більше скорочення зайнятості та зростання безробіття обмежує матеріальну основу зростання добробуту селян, оскільки значну частку грошових доходів складає дохід від праці. Сфера ж прикладання праці скорочується, зменшується кількість робочих місць в секторі формальної сільської зайнятості.

Низький рівень матеріального добробуту, занепад об'єктів соціальної, побутової та культурної сфери, особливо медичної та освітньої негативно позначаються на демографічному стані сільського населення. Загалом, демографічні процеси у сільській місцевості традиційно характеризуються порівняно з містом вищою народжуваністю (коефіцієнт народжуваності відповідно 8,5 проти 7,5 у містах), вищою смертністю (18,1 проти 14,8), меншою тривалістю життя (70,32 проти 71,83 р. у місті) (табл. 5). Через суттєве зменшення народжуваності (з 12,3 у 2013 р. до 8,5 у 2020 р.), та зростання смертності (з 17,7 у 2013 р. до 18,1 у 2020 р.), відбувається значне скорочення чисельності населення у сільській місцевості. Так, у 2013 р. коефіцієнт природного приросту складав -5,4 осіб, а до 2020 р. він

Таблиця 3

Динаміка показників самооцінки населенням України рівня доходів та доступності медичних послуг у 2013–2020 рр., %

Показники	2013		2018		2020	
	місто	село	місто	село	місто	село
Домогосподарства, які постійно відмовлялися собі у всьому, окрім харчування	36,8	39,6	39,2	42,1	35,3	39,3
Кількість населення, яке оцінило стан здоров'я як поганий	8,8	10,6	9,2	11,7	9,2	11,2
Кількість домогосподарств, у яких хто-небудь не зміг отримати медичну допомогу	23,4	19,4	20,5	21,9	18,1	20,7
Кількість домогосподарств, у яких хто-небудь не зміг відвідати лікаря через відсутність спеціаліста відповідного профіля	10,8	21,9	20,3	42,7	16,7	37,1

Джерело: розраховано автором за [16, с. 14; 17, с. 58]

Таблиця 4

Динаміка показників зайнятості та безробіття населення України у 2013–2020 рр.

Показники	2013		2018		2020		2020 до 2013, %	
	місто	село	місто	село	місто	село	місто	село
Зайняте населення віком 15-70 р., тис. ос.	13998,2	6405,9	11271,7	5089,2	10983,7	4931,6	78,5	76,9
Безробітне населення, тис. ос.	1074,4	502,1	1063,1	515,5	1101,0	573,2	102,5	114,1
Робоча сила, тис. ос.	15072,6	6908,0	12334,8	5604,7	12084,7	5504,8	80,1	79,7
Рівень участі у робочій силі, %	63,4	68,5	63,5	60,6	63,0	60,4	99,3	88,1
Рівень зайнятості, %	58,9	63,5	58,1	55,0	57,2	54,1	97,1	85,1
Рівень безробіття, %	7,1	7,3	8,6	9,2	9,1	10,4	128,1	142,4

Джерело: розраховано автором за [19, с. 47]

Таблиця 5

Індикатори демографічного розвитку населення України у 2013–2020 рр.

Показники	2013		2018		2020	
	місто	село	місто	село	місто	село
Кількість народжених, ос. на 1000 нас.	10,5	12,3	8,5	9,2	7,5	8,5
Кількість померлих, ос. на 1000 нас.	13,2	17,7	13,4	17,5	14,8	18,1
Природний приріст, ос. на 1000 нас.	-2,7	-5,4	-4,9	-8,3	-7,3	-9,6
Середня очікувана тривалість життя, років	...	...	72,39	70,47	71,83	70,32

Джерело: розраховано автором за [18, с. 55, 61]

зріс майже удвічі й склав -9,6 осіб. Збереження таких темпів скорочення населення загрожує сільським територіям обезлюдненням та деградацією.

Індикатором низької ЯЖСН служать негативні тенденції міграційних процесів. Тільки за офіційними даними Держстату України зовнішня трудова міграція з сільських територій за аналізований період зросла до 600 тис. осіб (майже 7% сільського населення) [20]. Фактичні масштаби міграції значно більші. Однією з основних проблем зовнішньої трудової міграції, є те, що переважна частина мігрантів не має легальної зайнятості за кордоном. Лише 43% трудових мігрантів з сільської місцевості мають дозвіл на проживання і роботу за кордоном.

Основними факторами, що спричиняють міграцію з сільської місцевості є відсутність на селі достатньої кількості робочих місць, неофіційна зайнятість, низький рівень оплати праці, важкі та несприятливі умови праці та життя на селі. Так, за нашими дослідженнями, майже кожний другий опитаний сільський мешканець (47,2%) невдоволений низьким рівнем заробітної плати, а кожний третій (34%) важкими умовами праці [21, с. 76]. Негативними наслідками масштабної міграції з сільської місцевості є втрата найактивнішої

частини робочої сили, недоотримання бюджетом податків, і як наслідок, скорочення фінансування розвитку сільських територій.

Таким чином, аналітична діагностика статистичних показників ЯЖСН дає підстави констатувати суттєве її відставання від якості життя мешканців міста. Дана закономірність різною мірою помітна за усіма проаналізованими аспектами життя (матеріальним добробутом, станом ринку праці та зайнятості, демографічним розвитком, самооцінкою). Негативними наслідками окреслених тенденцій може стати скорочення чисельності населення сільської місцевості, обезлюднення, занепад та деградація сільських територій, втрата державою соціального контролю над ними.

Окреслені вище негативні тенденції у ЯЖСН потребують розробки та обґрунтування адекватної державної політики соціально-економічного розвитку сільських територій, вектором якої має бути вирівнювання якості життя населення у сільських поселеннях та містах. Актуальним, в цьому контексті, є поліпшення кожного з аспектів людського життя. На нашу думку, зростанню матеріального добробуту селян сприятимуть:

– розширення можливостей офіційної зайнятості сільського населення шляхом удосконалення функціонування сільського ринку

праці (збереження існуючих та створення нових робочих місць з посиленням вектору розвитку позааграрних видів діяльності, розвиток дистанційної зайнятості та інших інноваційних її форм);

– державна підтримка розвитку малого та середнього агробізнесу, сімейного фермерства та кооперації селян, розвитку агропромислових кластерів на сільських територіях;

– поліпшення компенсаційної політики у аграрному секторі економіки, як основному секторі сільської зайнятості. Зокрема, підвищення рівня заробітної плати у сільському господарстві до середнього рівня в економіці;

– удосконалення системи пенсійного забезпечення селян у напрямі підвищення рівня пенсійних виплат;

– забезпечення адресності та гнучкості соціального захисту вразливих верств сільського населення та інші.

Для підвищення привабливості сільських населених пунктів як місця постійного проживання та праці необхідне відновлення на якісно новій основі соціальної інфраструктури, і, зокрема, транспортної та інформаційно-комунікаційної. Поліпшення транспортного сполучення, забезпечення сільських територій безкоштовним якісним Інтернетом у поєднанні з підвищенням цифрової грамотності селян підвищить їх територіальну і професійну мобільність, сприятиме підвищенню

їх доходів та розширить доступ до якісних послуг закладів міської соціальної інфраструктури. Досвід економічно розвинутих країн свідчить, що ефективним є фінансування інфраструктурних проектів на принципах компліментарності. Тому для відновлення сільської соціальної інфраструктури на якісно новому рівні сьогодні важливо об'єднати інформаційні, фінансові, трудові, матеріально-технічні та інші ресурси усіх зацікавлених у сільському розвитку сторін (держави, аграрного бізнесу, місцевої громади, громадських організацій, проактивного селянства) та залучити фінансову й технічну допомогу міжнародних фінансових донорів.

Висновки. Сільське населення своєю продуктивною працею робить вагомий внесок у економічний розвиток України. Не менш важливим є виконання селом його позавиробничих, загально державних та загально людських функцій. Відтак, українське селянство заслуговує гідного рівня та якості життя. Необхідною умовою його досягнення є відтворення села на інноваційній основі, що передбачає розширення можливостей трудової зайнятості, створення у сільській місцевості гідних умов життя і праці. Зазначене дозволить перетворити сільські території на привабливе місце проживання та зайнятості не тільки для селян, але й для деякої частини міських мешканців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. The Sustainable Development Goals. URL: https://worldtop20.org/globalmovement?gclid=EAlaIqobChMIhNPFyfvL5wIVisCyCh17tgWTEAAAYAAEgLSNvD_BwE (дата звернення: 14.12.2021).
2. Доклад о человеческом развитии 2020. Следующий рубеж человеческое развитие и антропоцен. URL: https://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr_2020_overview_russian_0.pdf. (дата звернення: 14.12.2021).
3. Притула Х. М. Якість життя населення як основна детермінанта розвитку сільських територій. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 3(107). С. 408–417.
4. About Quality of Life Indices At This Website. URL: https://www.numbeo.com/quality-of-life/indices_explained.jsp (дата звернення: 14.12.2021).
5. Luiz R. D'Agostini, Alfredo C. Fantini. Quality of Life and Quality of Living Conditions in Rural Areas: Distinctively Perceived and Quantitatively Distinguished. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11205-008-9245-4> (дата звернення: 14.12.2021).
6. Josef Bernard J. (2018). Rural quality of life – poverty, satisfaction and opportunity deprivation in different types of rural territories. *Europ. Countrys*. Vol. 10. T. 2. P. 191–209.
7. Differences in quality of life in rural and urban populations. URL: https://www.researchgate.net/publication/23496781_Differences_in_quality_of_life_in_rural_and_urban_populations (дата звернення: 14.12.2021).
8. Bock B., Kovacs K. & Shucksmith M. Changing social characteristics, patterns of inequality and exclusion. In Copus, A. K. & de Lima, P., eds., *Territorial Cohesion in Rural Europe: The Relational Turn in Rural Development*. Abingdon: Routledge, 2014. P. 193–211.
9. Gray D., Shaw J. & Farrington J. (2006) Community transport, social capital and social exclusion in rural areas. *Area*, 38(1), 89–98.
10. Колот А. М. До формування нової моделі соціальної держави. *Україна: аспекти праці*. 2017. № 1. С. 3–15.

11. Петрова І. Л. Ринок інноваційної праці: тенденції формування в Україні. *Україна: аспекти праці*. 2013. № 5. С. 3–7.
12. Махсма М. Б. Методологічні аспекти вимірювання рівня життя сільського населення. *Соціально-трудові відносини: теорія та практика*. 2018. № 1. С. 277–288.
13. Махсма М. Б. Регіональна диференціація рівня життя сільського населення України. *Україна: аспекти праці*. 2018. № 2. С. 3–11.
14. The World Bank Data. URL: <https://data.worldbank.org/indicator> (дата звернення: 14.12.2021).
15. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2020 році. Стат. збірник, ч. 1. Київ : Державна служба статистики України, 2021. 449 с.
16. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів у 2020 р. Стат. збірник. Київ : Державна служба статистики України, 2021. 71 с.
17. Самооцінка населенням стану здоров'я та рівня доступності окремих видів медичної допомоги у 2020 році. Стат. збірник. Київ : Державна служба статистики України, 2021. 165 с.
18. Населення України за 2020 рік : демографічний щорічник. Київ : Державна служба статистики України, 2021. 186 с.
19. Робоча сила України у 2020 році. Стат. збірник. Київ : Державна служба статистики України, 2021. 190 с.
20. Зовнішня трудова міграція. Стат. бюлетень Київ : Державна служба статистики України, 2017. 36 с.
21. Махсма М. Б., Гаврилов В. М., Волощук С. Д. Передумови розвитку дистанційної зайнятості сільського населення. *Економіка України*. 2019. № 4. С. 72–81.

REFERENCES:

1. The Sustainable Development Goals. Available at: https://worldtop20.org/global-movement?gclid=EAlaIqob-ChMIhNPfyvL5wIVisCyCh17tgWTEAAYAiAAEgLSNvD_BwE (accessed December 14, 2021).
2. Doklad o chelovecheskom razvitii 2020 [Human Development Report 2020]. Available at: https://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr_2020_overview_russian_0.pdf (accessed December 14, 2021). (in Russian)
3. Prytula Kh.M. (2014) Yakist zhyttia naseleння yak osnovna determinanta rozvytku silskykh terytorii [The quality of life of the population yak is the main determinant of the development of the Silk territories]. *Socialno-ekonomichni problemy suchasnogo periodu Ukrayiny*, vol. 3(107), pp. 408–417. (in Ukrainian)
4. About Quality of Life Indices At This Website. Available at: https://www.numbeo.com/quality-of-life/indices_explained.jsp (accessed December 14, 2021).
5. Luiz R. D'Agostini, Alfredo C. Fantini. Quality of Life and Quality of Living Conditions in Rural Areas: Distinctively Perceived and Quantitatively Distinguished. Available at: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11205-008-9245-4> (accessed December 14, 2021).
6. Josef Bernard, J. (2018) Rural quality of life – poverty, satisfaction and opportunity deprivation in different types of rural territories. *Europ. Countrys*, vol. 10, no. 2, pp. 191–209.
7. Differences in quality of life in rural and urban populations. Available at: https://www.researchgate.net/publication/23496781_Differences_in_quality_of_life_in_rural_and_urban_populations (accessed December 14, 2021).
8. Bock, B., Kovacs, K. & Shucksmith, M. (2014) Changing social characteristics, patterns of inequality and exclusion. In Copus, A. K. & de Lima, P., eds., *Territorial Cohesion in Rural Europe: The Relational Turn in Rural Development*. Abingdon: Routledge, pp. 193–211.
9. Gray, D., Shaw, J. & Farrington, J. (2006) Community transport, social capital and social exclusion in rural areas. *Area*, no. 38(1), pp. 89–98.
10. Kolot A. M. (2017) Do formuvannia novoi modeli sotsialnoi derzhavy [To the problem of the formation of a new model of the social state]. *Ukrayina: aspekty praci*, no. 1, pp. 3–15. (in Ukrainian)
11. Petrova I. L. (2013) Rynok innovatsiinoi pratsi: tendentsii formuvannia v Ukraini [The market of innovative labor: tendencies of formation in Ukraine]. *Ukrayina: aspekty praci*, no. 5, pp. 3–7. (in Ukrainian)
12. Makhsma M. B. (2018) Metodolohichni aspekty vymiriuвання rivnia zhyttia silskoho naseleння [Methodological aspects of measuring the living standards of the rural population]. *Socialno-trudovi vidnosyny: teoriya ta praktyka*, no. 1(15), pp. 277–288. (in Ukrainian)
13. Makhsma M. B. (2018) Rehionalna dyferentsiatsiia rivnia zhyttia silskoho naseleння Ukrainy [Regional differentiation of living standards of the rural population of Ukraine]. *Ukrayina: aspekty praci*, no. 2, pp. 3–11. (in Ukrainian)
14. The World Bank Data. Available at: <https://data.worldbank.org/indicator> (accessed December 14, 2021).
15. Vytraty i resursy domohospodarstv Ukrainy u 2020 rotsi (2021) [Expenditures and resources of households in Ukraine in 2020]. Stat. zbirnyk. ch. 1. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 449 p. (in Ukrainian)

16. Samootsinka domohospodarstvamy Ukrainy rivnia svoikh dokhodiv u 2020 r. (2021) [Self-assessment of Ukrainian households of their income level in 2020]. Stat. zbirnyk. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 71 p. (in Ukrainian)
17. Camootsinka naselenniam stanu zdorovia ta rivnia dostupnosti okremykh vydiv medychnoi dopomohy u 2020 rotsi (2021) [Self-assessment of the population's health status and the level of availability of certain types of medical care in 2020]. Stat. zbirnyk. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 165 p. (in Ukrainian)
18. Naselennia Ukrainy za 2020 rik: demografichniy shchorichnyk (2019) [The population of Ukraine in 2018: a demographic yearbook]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 186 p. (in Ukrainian)
19. Robocha sya Ukrainy u 2020 rotsi. (2021) [Labor force of Ukraine in 2020]. Stat. zbirnyk. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 190 p. (in Ukrainian)
20. Zovnishnia trudova mihratsiia (2017) [External labor migration]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 36 p. (in Ukrainian)
21. Makhsma M. B., Havrylov V. M., Voloshchuk S. D. (2019) Peredumovy rozvytku dystantsiinoi zainiatosti silskoho naselennia [Prerequisites for the development of remote employment of the rural population]. *Ekonomika Ukrayiny*, no. 4, pp. 72–81. (in Ukrainian)